

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПСИХОАНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ» В ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

Ревуцька С. К.

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства

Донецький національний університет економіки і торгівлі

імені Михайла Туган-Барановського

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

В останні десятиліття спостерігаються особливі зацікавлення в психоаналітичній інтерпретації окремих творів і явищ літератури.

Чітко сформованого, однозначного, а головне – загальноприйнятого визначення поняття психоаналітичної інтерпретації художнього твору в сучасній науці не існує, а отже є потреба в уточненні й виведенні власного тлумачення психоаналітична інтерпретація на основі аналітичного огляду найважливіших праць.

Первісні уявлення про окремі переживання людини знаходимо ще в міфо-релігійних писаннях і пам'ятках різних народів світу, роздумах давніх мислителів (Платона, Аристотеля, Лукреція, Сенеки та ін. [3]). У формуванні наукових понять важливу роль відіграли філософи, психологи та психоаналітики (особливо ХХ-ХХІ ст.) В. Дільтей, З. Фройд, М. Аствацатуров, Дж. Уотсон, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонт'єв, Г. Костюк, Б. Анан'єв, А. Петровський, В. Роменець, В. Дерябін, Л. Коган, П. Куттер, Н. Каськова, В. Клименко, Т. Кириленко [3] та інші. Свій шлях до осягнення сутності психіки людини як основного об'єкта творчого мислення по-своєму пройшли мистецтвознавці та літературознавці.

Так, проблема відображення психіки й психології персонажа в художньому творі сягає в Середньовіччя. Чи не вперше це питання було порушено Пруденцієм у праці «Психомахія», в якій «боротьба за душу між пороком і добром» стала «проблемою літературного твору» [3, с.22].

Упродовж багатьох наступних століть письменники та літературознавці продовжують вирішувати питання, що стосуються творчого процесу створення психологічних (психоаналітичних) характеристик, системи засобів і прийомів зображення виявів психіки людини в художній літературі.

Ф. Прокопович одним із перших звернув увагу на важливість зображення переживань людини у творі. На його думку, автор художнього твору має вгадувати прояви психіки персонажа, шляхом самозаглиблення і переживання зображуваних почуттів, тим самим досягаючи природної

насиченості художнього твору психологізмами. У другій половині XVIII – на початку XIX століття в літературознавстві сформувався навіть художній напрям, представники якого (С. Річардсон, В. Гете, Ф. Шіллер, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, М. Карамзін, Г. Квітка-Основ'яненко) ставили собі за мету відображення проявів психіки простолюдина та викликати співчуття читачів – сентименталізм.

Український вчений О. Потебня говорив не лише про самопсихоаналіз, а й про його вплив на людину він має бути рушієм до нового, більш досконалого, при цьому обов'язковим є вербальне оформлення. Продовжуючи думку О. Потебні про те, що саме в слові виявляється будь-яке переживання людини, Д. Овсянико-Куликовський замислюється над проблемою ролі мови у художньому мисленні. Дослідник висуває гіпотезу про те, що *«більшість складних і тонких душевних порухів, невловимі й не передаються звичайною мовою, а вловлюються й передаються тією вищою гатункою мовою, яка називається мистецтвом»* [3, с. 24]. Це положення варто розглядати і як один із факторів появи мистецько-літературного психоаналізу, породженого майже півстолітнім творчим досвідом сентименталістів.

І. Франко, формулюючи завдання художньої літератури, говорить про необхідність аналізу фактів, визначення їх причин, опис розгортання, а за «факт» цілком можна прийняти і вияви психіки персонажа твору.

Фройдівська концепція психіки та психоаналізу ставши на початку XX ст. своєрідним підсумком практичних, мистецьких, наукових та суто медичних пошуків у галузі психіки й психології, спричинила виникнення цілого ряду вагомих наукових праць і гострих полемік, у тому числі й суто літературознавчого характеру. Серед вітчизняних учасників наукових дискусій й авторів праць у цій галузі виявилися С. Балей, А. Халецький, Микола та Євген Перліни, С. Гаєвський, В. Підмогильний та інші. У названих працях та виступах інших науковців нерідко спостерігалися й механічні перенесення не лише психоаналітичної термінології, а й методів та методик дослідження психоаналізу та процесу вивчення психології творчої особистості та її творчого спадку.

У середині XX ст. (Є. Маланюк, М. Верлі, В. Власенко та ін.) знову активізувалася наукова полеміка з питань правомірності використання фройдівської концепції в літературознавстві, і процес подальшого створення нових та удосконалення існуючих розробок методик вивчення психіки й психології творчої особистості письменників, психологічної змістовності їхніх творів: від системи засобів і прийомів зображення (поетики) психіки персонажів та авторів творів літератури (зокрема й прозових творів).

З середини ХХ ст. науковці все частіше послуговуються терміном «психологізм», рідше «психологічний аналіз». Так, Л. Гінзбург вважає, що психологізм є певним дослідженням «душевного життя в його протиріччях і глибинах» [1, с. 334], встановлюючи при цьому причиново-наслідкові зв'язки. М. Кодак пропонує психологізм розглядати не лише в житті окремого персонажа, а й у бутті колективу, пояснюючи це тим, що переживання людини так чи інакше пов'язані зі станами та настроями оточення. В. Фащенко тлумачить психологізм у художній літературі «як систему форм (типів) і засобів зображення та вираження людської психіки в літературі» [4, с. 57]. Н. Гноева психологізм і психоаналіз називає інструментарієм в осягненні сутності особистості. А. Єсінім представлено різнопланове дослідження змісту поняття «психологізм», метою якого бачить глибоке розкриття внутрішнього світу персонажів засобами літератури. Упродовж 90-х років ХХ ст., застосовуючи поетикальний та естетичний підходи до вивчення художніх творів, М. Тарнавський з'ясовує рівень психологічної змістовності творів П. Мирного та І. Нечуя-Левицького. Оцінивши методологічну ситуацію 90-х років, С. Павличко переконалася, що психологічне й психоаналітичне вивчення літератури ще тільки розпочинається (здебільшого з осягнення психобіографії митців), але окрім того, треба вивчати й аналізувати самі тексти та особливо психіку персонажів. Н. Демчук у процесі дослідження психології повістей Т. Шевченка намагається розмежовувати зміст понять «художній психологічний аналіз», «психологізм» та «психоаналіз». Починаючи з 2000-го року, переважна більшість дослідників окремих творів української літератури та спадків окремих авторів, течій і напрямку; родів, видів, жанрів зупиняють увагу на жанрово-стильових, естетико-функціональних або поетикальних підходах (Г. Дорош, В. Загороднюк, Л. Мацевко та інші), застосовуючи порівняльно-історичний та комплексно-системний, історико-генетичний та історико-функціональний, рідше – рецептивний методи. Лише окремі літературознавці застосовують психологічний, рідше – психоаналітичний підходи і методи (Н. Тульчинська, А. Швець та ін.). З. Росінська вказує на безпосередній зв'язок поняття «психоаналізу» із інтерпретацією; стверджуючи, що це певний процес дослідження психіки персонажа, а не автора. Я. Потканський вважає, що в процесі інтерпретації читач пізнає себе. Досліджуючи психологічну змістовність, дослідник-інтерпретатор, на думку Г. Ключека, має використовувати не лише суто літературознавчі методи, а й «відповідний аналітичний інструментарій» [2, с. 309] запозичений з психології. На психоаналітичних вченнях З.Фрейда і К.-Г.Юнга, філософії Ж. Лакана базуються і бачення психоаналітичної інтерпретації О. Вертипорох.

Н. Зборовська вважає, що саме психоаналітична інтерпретація дасть новий поштовх у прочитанні літературних текстів з позицій загальнолюдських проблем.

Надзвичайно важливим є те, що літературознавці (й психоаналітики) майже постійно звертають увагу й на необхідність осягнення причин (З. Фройд, І. Франко, Л. Гінзбург), умов і мотивів (К. Юнг, Д. Овсянико-Куликовський, М. Кодак) психіки персонажа. При цьому, незабудо й про наслідки будь-яких виявів психіки (І. Франко), хоча найбільша увага прикута, звичайно, саме до протікання психічних процесів, рідше – до психологічного аналізу, ще рідше – до пошуків причин виявів психіки в особистому житті письменника (М. Моклиця, Н. Зборовська), в його особистістій психофізіології. Запропоновані у ХХ ст. теорії та методики психоаналізу дали поштовх не лише до вивчення психіки митців і творчого процесу, а й до виникнення в літературознавстві особливого психоаналітичного напрямку. В останнє десятиліття особливу увагу дослідників зосереджено на вивченні взаємозв'язків «автор – твір – читач».

Тож, психоаналітична інтерпретація тексту – аналітичне вивчення конкретних проявів психіки персонажів, загального рівня напруженості (психологізму) стосунків між персонажами, а також психологічного та психоаналітичного бачення автором суспільного буття людини з метою поглибленого вивчення найважливіших гуманістичних аспектів змісту твору.

Література:

1. Гинзбург Л. О психологической прозе / Л.Я. Гинзбург. – Л. : Советский писатель, 1971. – 464 с.
2. Клочек Г. Енергія художнього слова : збірник статей / Г.Д. Клочек. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. – 448 с.
3. Ревуцька С.К. Україномовна проза Марка Вовчка: психоаналітична інтерпретація : монографія / С.К.Ревуцька. – КДПУ, МОНМС України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 218 с.
4. Фащенко В. У глибинах людського буття: літературознавчі студії / В. Фащенко. – Одеса : Маяк, 2005. – 640 с.